

Sant Fost, santuari del carlisme català

per Xavier Pérez

INTRODUCCIÓ

Abs d'entrar a parlar en concret de la relació de Sant Fost amb el carlisme, cal fer una breu explicació sobre què era el carlisme o tradicionalisme. Aquest moviment polític va néixer el 1833 com a conseqüència de la primera guerra dinàstica entre els aspirants al tron d'Espanya: Isabel II i Don Carlos. Els partidaris de la reina eren els liberals i centralistes a l'estil francès i els partidaris de don Carlos eren els més conservadors i regionalistes. Darrere del carlisme hi havia una manera d'entendre l'Estat, que havia de ser més tradicional, religiós i populista, on es conservessin els furs o privilegis dels antics regnes que conformaven la Monarquia d'Espanya. La primera guerra carlista va acabar el 1839 i, a Catalunya, la segona guerra, dita també dels Matiners, va tenir lloc entre 1846 i 1849. La tercera i última guerra carlista a tota Espanya va començar el 1872 i va acabar el 1876. El carlisme va tenir molta força als territoris que avui anomenem “*nacionalitats històriques*”, és a dir, Navarra, País Basc, Catalunya, i també a Aragó i València¹.

ELS AFUSELLAMENTS DE CAN GAIG, 1869.

El fet luctuós que va fer del poble de Sant Fost un lloc de peregrinació del carlisme català va esdevenir el 5 d'agost de 1869, quan una columna de l'exèrcit, manada pel tinent José Casalís i formada per forces de la guàrdia civil, carrabiners i voluntaris, va afusellar vuit carlins i el guardabosc de la Conreria al davant de la masia de Can Gaig, al terme de Sant Fost. Aquests nou infortunats havien estat apresats una estona abans a la font de les Monges, a la Conreria de Montalegre, i d'aquí que foren coneguts com a “*màrtirs de Montalegre*”. El guardabosc de la Conreria, Joan Villà, que vivia a l'edifici que fins fa poc ha estat el Seminari, va ser obligat a fer de guia de la tropa i després acusat de col·laborar amb els carlins i afusellat². Entre els

carlins executats hi havia un noi de 15 anys i dos de 18, la qual cosa va fer augmentar encara més l'escàndol a la premsa barcelonina. Els caps del grup carlí eren Josep Soler, que morí afusellat, i Isidre Duñó, tradicionalista de Martorelles que va poder fugir miraculosament. Aquest grup tenia previst d'unir-se al cap carlí Larramendi en un bosc del Vallès, i després pujar fins a la zona del Montseny per sublevar-se³.

Les versions sobre els fets són molt contradictòries. Segons els carlins i la seva premsa, els vuit tradicionalistes van ser sorpresos a la font de les Monges perquè un traïdor els va delatar a les autoritats militars. Deien, igualment, que no estaven armats i que no van disparar en cap moment contra les forces que els van envoltar⁴. Quan el guardabosc fou agafat i conduït amb els altres presoners pel camí que menava a Sant Fost, la seva dona correu cap a Sant Fost, on va avisar l'alcalde perquè intercedís pel seu marit. L'alcalde va fer tard per poc, perquè quan ja arribaven a Can Gaig, l'oficial que manava la tropa li digué que s'encarregués de donar sepultura cristiana als cadàvers de nou desgraciats que acabaven de ser executats.

L'informe enviat pel tinent Casalis al Ministeri de Guerra és, però, molt diferent a la versió donada pels carlins. Després dels fets, les forces de l'exèrcit que protagonitzaren l'afusellament, van pernoctar a Mollet i d'allà mateix el seu cap envià un comunicat als seus superiors on, entre d'altres coses, afirmava que els carlistes, amagats a la Font de les Monges, van disparar contra l'avantguarda de la columna, a la qual cosa els soldats van respondre amb un atac a la baioneta, dispersant el grup muntanya avall. Començà aleshores una intensa batuda pels frondosos boscos dels voltants i fou en aquell moment quan foren apressats els nou sospitosos. Casalis no esmenta per a res el cas del guardabosc, i reconeix que va sortir de Tiana en direcció a la Conreria perquè havia estat informat que s'hi estava reunint gent sospitosa. Respecte a la brutal execució dels presoners, afirma: "*el resultado de esta operación fue dejar en nuestro poder nueve prisioneros que con arreglo a la superior orden del E.S. Ministro de la Guerra han sido pasados por las armas en el acto*"⁵. Es referia a l'ordre donada pel ministre de Guerra, el general Joan Prim, que ordenava l'execució *ipso facto* de qualsevol rebel o malfactor que fos agafat amb o sense armes.

En aquest punt el militar no és gaire precís, ja que de la Font de les Monges fins al lloc on van ser afusellats, davant de Can Gaig, hi ha més de mitja hora de camí. Seguidament, Casalis afirma que, en el punt en què es trobaven els camins de Sant Fost i Martorelles, les seves forces es van topar amb un altre escamot carlista, alguns d'ells a cavall i van tornar a intercanviar trets, agafant algunes armes, boines i altres efectes. Qui deia la veritat? La polèmica estava servida.

En el mateix moment que a Barcelona es van conèixer els fets, alguns diaris, especialment "*El Estado Catalán*"⁶ dirigit per Valentí Almirall, inicia-

ren una campanya molt forta contra el govern i contra el tinent-coronel José Casalis.

Començaren a arribar a Sant Fost ja al dia següent periodistes i, fins i tot, alguns dibuixants que feren apunts al natural del lloc de l'execució i d'altres indrets relacionats amb el sagnant fet. Aviat es publicà una mena d'auca explicant les execucions.

Ajudà molt a la mitificació d'aquests fets la publicació, el 1883, d'un curiós llibre titulat "*Episodios tradicionalistas. Narración verídica e histórica de los crímenes y asesinatos cometidos en Manresa y Montalegre*", en el qual un tal Carlos Constante (un pseudònim?) explicava la seva excursió a la font de les Monges i a Sant Fost, llocs on va arribar a plorar amargament per la mort dels seus correligionaris i on va parlar amb testimonis oculars dels incidents.

ETAPA DAURADA DELS APLECS TRADICIONALISTES (1900-1923)

En acabar la darrera guerra carlina, al 1876, el carlisme fou definitivament derrotat per les armes, però continuava essent molt fort a nivell polític i social a tota Espanya. Es crearen aleshores els Cercles Tradicionalistes, on els simpatitzants i militants d'aquest moviment es reunien i realitzaven tota mena d'activitats socials i culturals, i on s'organitzaven excursions, obres de teatre, conferències, etc.

L'aplec o concentració carlista més important que tenim documentat a primers de segle és el celebrat el 4 de juny de 1910, del qual sortí una extensa crònica al *Correo Catalán*, diari que durant molts anys va estar vinculat al Partit Carlista. Segons les cròniques, aquell dia s'aplegaren a Sant Fost i La Conreria al voltant de 10.000 persones, que com a primer acte, assistiren a una Missa a l'església parroquial de Sant Fost i a un respons davant dels nínxols dels afusellats el 1869, on es dipositaren corones de flors. Després la gran gentada, encapçalada per requetès amb les seves banderes i estendards, anà a la creu de Can Gaig on es féu una altra ofrena floral. Seguidament els manifestants carlins pujaren fins a la Conreria on es va celebrar una Missa de campanya i on tot seguit parlaren destacats líders carlins de Catalunya i València, entre ells Gibernau, Gambús, Junyent, Iglesias, Martín i Mengod. En acabar el míting, una orquestra va tocar una sèrie de peces i una tanda de sardanes, que els assistents ballaren amb gran participació⁷.

El diumenge següent al 10 de març, els carlins celebraven cada any l'anomenada festa dels Màrtirs de la Tradició i sabem que cada any, per aquestes dates, hi havia una peregrinació a Sant Fost dels tradicionalistes de les rodalies (Vallès, Barcelonès i Maresme). Moltes vegades l'entitat organitzadora d'aquest aplec fou el *Cercle Tradicionalista El Loredán* de Badalona, que

tenia un especial interès en la celebració d'aquest acte, potser per la proximitat geogràfica. El programa era gairebé sempre el mateix: Missa a l'església parroquial, avui en ruïnes, respons al cementiri situat al costat del temple i caminada fins a la Creu de Can Gaig, situada a l'inici dels boscos de mas Llobart i la Conreria.

Banderes tradicionalistes al cementiri vell de Sant Fost, durant l'aplec de juny de 1910 (Arxiu Rifa)

Els carlins de Badalona també hi feien excursions fora d'aquesta data. Així ens consta una "*sortida familiar*" organitzada pel Cercle Tradicionalista El Loredan que va tenir lloc el 10 de setembre de 1916. La instància anunciava els actes a celebrar: esmorzar a la Conreria, arribada a Sant Fost, salutació al rector Mn. Salvador Pibernat (capella molt vinculat al carlisme i que havia estat destinat a Badalona), Missa a l'església i sardanes a la plaça (actual plaça de les Glories Catalanes), dinar, vetllada literària i final de festa amb una traca valenciana. Tornada a les 6 de la tarda".

El març de 1922 encara es va celebrar un altre aplec a Sant Fost, segons testimoni d'una persona que hi va assistir i que encara viu. Fou segurament per aquella època que s'instal·la la creu i la placa que avui dia encara es conserven, amb la següent inscripció: "*Lloc on foren afusellats nou martirs de la tradició per el liberalisme el cinc d'agost de MDCCCLXIX quines despulles estan piadosament servades en el cementiri de Sant Fost de Capcentelles*"

La creu de davant de Can Gaig, on foren afusellats vuit carlins
i un guardabosc el 1869

Amb l'arribada de la Dictadura del general Primo de Rivera, el 1923, els carlins foren perseguits i arraconats políticament, i els aplecs de Sant Fost es deixaren de celebrar. De fet, ja no tornarien a tenir mai més l'esplendor i participació dels aplecs celebrats les dues primeres dècades del segle XX.

TRASLLAT DE LES DESPULLES I VISITA DEL DUC DE MADRID, 1946

Durant la guerra civil (1936-39) el partit carlista o tradicionalista fou suprimit per ordre del govern del general Franco i fusionat a la força amb la Falange, que aleshores passà a dir-se *Falange Española Tradicionalista y de las JONS*. El decret d'unificació no va agradar gens als carlins de sempre i molts s'hi sentiren traïcionats i humiliats. El regim intenta, no obstant, mantenir les formes i, en un principi, tolerà sense problemes actes com les peregrinacions a Sant Fost de Campsentelles.

Des que va acabar la guerra el 1939 i fins als anys 50, l'Ajuntament de Sant Fost organitzava cada any una missa i una ofrena floral que feien tant al cementiri vell com a la creu de Can Gaig, i a la que de vegades hi assistiren petites delegacions tradicionalistes. Aquesta ofrena floral anual es feia el 10 de març, diada dels Màrtirs de la Tradició. Així consta que el 10 març de 1945 la corporació local santfostenca assistí a la missa i ofrena floral celebrada en honor dels carlins, i també hi foren presents els mestres nacionals amb els seus alumnes, convidats per l'alcalde a aquest acte. Els represen-

tants del consistori santfostenc dipositaren en aquella ocasió una corona de llorer a la tomba dels tradicionalistes⁹.

L'any següent, el 1946, tingué lloc un acte important per al carlisme català de la post-guerra, com va ser el trasllat al cementiri municipal de Sant Fost de les despulles dels "màrtirs de Montalegre", que es trobaven encara al petit cementiri parroquial del costat de les ruïnes de l'església cremada i destruïda l'estiu del 1936. L'Ajuntament de Sant Fost, des del mateix moment que acabà la guerra, pensà en el trasllat de les restes al cementiri inaugurat el 1929. Això no es va poder realitzar fins al 3 d'octubre de 1946, i comptà amb la presència del màxim representant de la dinastia carlista, el Duc de Madrid, Carlos de Habsburgo-Lorena y de Borbón, nét de Carles VII i fill menor de *donya Blanca*. Aquest pretendent carlí morí a Barcelona el 24 de desembre de 1953. El 17 de juliol del 1946, el ple de la Corporació va acordar cedir gratuïtament i a perpetuïtat el nínxol número 60 del cementiri municipal¹⁰ per col·locar les despulles dels carlins.

La revista "Vallés" de Granollers descriu així l'esdeveniment:

"San Fausto de Campcentellas. Emotivo acto del traslado de los restos de los gloriosos tradicionalistas caídos en el año 1869.

Próximo a ser derruido el antiguo cementerio parroquial, han venido efectuándose las exhumaciones necesarias para poder emprender las obras. Quedaban solamente en su nicho los restos de los llamados mártires de Montalegre, fusilados el 5 de agosto de 1869 por los cipayos de Casalis.

La Comunion tradicionalista no ha olvidado nunca a aquellos gloriosos Caídos, cuya muerte levantó olas de indignación por las tierras españolas, y fue tema de violentos escritos periodísticos entre los que descuella el que publicó Antonio Aparici y Guijarro.

El pasado jueves, día 3, tuvo lugar el acto del traslado, que destacadas personalidades tradicionalistas presididas por el señor Duque de Madrid presenciaron. A las 11 de la mañana se celebró en la parroquial iglesia de San Fausto una misa de Requiem, ocupando la presidencia en el presbiterio el señor Duque de Madrid, y los señores Don Pedro Roma y Don Ignacio de Ros. Los restos de los mártires fueron seguidamente trasladados de la Iglesia al nuevo cementerio municipal. Los niños de las Escuelas Nacionales llevaban una corona de laurel, y una comitiva de más de un centenar de personas formaron en cortejo fúnebre. Antes de procederse en el cementerio a la inhumación de los restos, Don Pedro Roma pronunció unas sentidas frases patrióticas alusivas al acto que se celebraba y a su significación.

Además de la masa escolar de la población, asistieron en Corporación las Autoridades locales. Terminado el acto, la mayor parte de los asistentes se reunieron en el Restaurante La Marineta de Mollet, donde se celebró una comida de hermandad tradicionalista¹¹

POLÈMIC APLEC TRADICIONALISTA DE 1972

L'última concentració carlista que consta que ha tingut lloc a Sant Fost es va celebrar el 12 de març de 1972, però aquest aplec no va ser autoritzada pel govern civil. Va ser organitzat per la Comunió Tradicionalista de Badalona i en la convocatòria clandestina es deia:

“Siendo fieles al documento institucional de Carlos VII, que fundó la fiesta de los Mártires de la Tradición en recuerdo de la fecha en que se extinguió el rey Carlos V, invitamos a los que piensen como reza el himno de ORIAMENDI a que desgranen una oración ante la Cruz de la Font dels Monjos de San Fausto de Capcentellas, el día 12 de marzo de 1972”¹²

Segons les informacions que hem pogut obtenir, quan la comitiva carlista, provinent de Badalona i altres llocs, arribà a la Creu de Can Gaig, es trobà que uns 40 guàrdies civils impedièn la celebració de la Missa en aquell lloc, tal com tenien programat. Davant de la prohibició, els carlins es dirigiren cap al poble, i s'arribaren fins a l'església parroquial de Sant Fost¹³, on els organitzadors i un capellà tradicionalista parlaren amb el rector, Mn. Daniel Monserdà, que finalment els deixà celebrar la seva Missa. Es donà la coincidència que aquell mateix dia se celebrava a Sant Fost la festa de l'Arbre, i el temple, doncs, estava ple de gom a gom de veïns del poble, autoritats locals i carlins. La Missa va transcórrer normalment, però tant el rector del poble com els parroquians habituals quedaren sorpresos¹⁴ per l'homilia fortament polititzada que va fer el sacerdot que portaven els carlins, el qual va fer propaganda tradicionalista i va atacar fortament el règim franquista.

Cal dir que en aquella època i des de mitjans del 1965, el carlisme havia abandonat la seva ideologia tradicional i era obertament contrari a la dictadura franquista. Els carlins aleshores defensaven l'anomenat “socialisme autogestionari”, a més de democràcia política i sindical, i autonomia per a les regions, especialment per aquelles de caràcter històric. El 1972 molts joves carlins actuaven enquadrats als GAC (Grups d'Acció Carlista)¹⁵. El carlisme estava, evidentment, malvist pel règim i el seu partit estava prohibit.

Avui, el pocs carlins que queden es troben dividits en diversos grups, essent els dos principals la Comunió Tradicionalista Carlista, de caràcter molt conservador i el Partit Carlista, que continua defensant el socialisme autogestionari.

RAMON NIUBÓ, L'ÚLTIM CARLÍ DE SANT FOST

Una figura important dins el carlisme santfostenc i badaloní de la primera meitat del segle XX, va ser Ramon Niubó i Aymerich, nascut a Badalona el 16 de juliol de 1881, i resident a Sant Fost des del 1917 fins a la seva mort, el 1952.

Ramon Niubo Aymerich (1881-1952),
destacat tradicionalista santfostenc d'origen badaloní

Essent molt jove es va integrar a l'esmentat Cercle Tradicionalista El Loredán, on arribà a ocupar el càrrec de secretari. Va participar en l'acció carlista de Badalona de 1900 i va ser present als incidents de Sant Feliu de Llobregat, el 28 de maig de 1911, on un grup de lerrouxistes armats van disparar contra una concentració tradicionalista. Ell era un dels porta-estendards i un dels trets li va foradar la seva boina vermella¹⁶. Participà activament en tots els aplecs tradicionalistes que es portaren a terme al nostre poble, ja sigui com a senzill participant o com a organitzador i inspirador.

Ramon Niubó va cursar els estudis de mestre, i exercí alguns anys. El 1917 va aconseguir per oposició la plaça de secretari de l'Ajuntament de Sant Fost, però va ser cessat el mes de març del 1924 pels nous dirigents de la dictadura de Primo de Rivera, acusat de catalanista segons versió donada per les seves filles. Trobant-se a l'atur, va treballar després com administratiu al Foment d'Obres de Barcelona i finalment a la indústria tèxtil Ros de Can Mulà, a Mollet del Vallès. El 1939, en acabar la guerra civil, va tornar a ser readmès a l'Ajuntament de Sant Fost, però com a oficial administratiu.

Niubó va tenir tres fills: Margarida, a la que va posar aquest nom en honor a la dona de Carles VII, Josep i Remei. El seu fill, Josep, estava fent el servei militar a Saragossa quan esclatà la guerra civil i quedà, doncs, en la zona franquista. Morí en combat a l'ermita de San Claudio, Astúries, el 2 de març de 1937.

Ramon Niubó destaca també per la seva formació intel·lectual i la seva obra escrita. Als 12 anys ja llegia «*El Correo Catalán*», i ben jovenet va sentir la crida de les lletres, especialment la poesia; així l'11 d'abril de 1898, quan només tenia 16 anys, va guanyar un accèssit al Premi Pàtria de poesia, atorgat pel Cercle Catòlic de Badalona, amb la poesia titulada *Lo cant del gironí*. Va ser redactor de la publicació carlista *El Rossinyol*, de Badalona, així com autor de nombrosos articles al setmanari tradicionalista *La Bandera Regional*, amb el pseudònim de Pau Garrofa¹⁷. Entre alguns títols de poemes destaca *In memoriam, a l'amic Miquel Pujol* (1911), *Vers dels Reis Mags a Sant Fost* (c.1919) o *El desfile de los muertos* (1943) dedicada al seu fill. Com a autor teatral d'obres en vers per a centres catòlics, cal esmentar la comèdia *Els polvos de l'amor* (1914), estrenada al teatre del Loredan el desembre de 1914, els drames *La creu de redempció* i *L'afrancesat*, així com el quadre líric *Boires i sol* (1915).

Com a novel·lista només coneixem la seva obra inèdita *Camino de la Cartuja*, escrita vers 1946, una narració de caire polític amb 16 capítols i 159 pàgines manuscrites on explica la curiosa amistat entre Tàsió, un jove carlí que treballa de capatàs a la Cartoixa de Montalegre, i tres maquis o guerrillers republicans que viuen amagats en una cabana dels boscos de mas Llombart, a Sant Fost. Els maquis eren Francisco Vilella àlies Espartaco, Pedro Fontana àlies Trilita i el Tuerto Pacheco. Tàsió intenta convertir els

maquis al tradicionalisme, i finalment aconseguix que el Trilita i l'Espartaco es facin catòlics, però el Tuerto Pacheco troba la mort en un enfrontament amb la Policia Armada a les ruïnes de Cabanyes.

En aquesta novel·la, Niubó manifesta obertament, per boca del jove Tàasio, el seu pensament polític, es mostra contrari a la unificació amb la Falange i a la participació dels militars a la política, i partidari d'una Espanya regida per una monarquia federal on les antigues nacionalitats poguessin autogovernar-se:

“Desde la derrota marxista, vergüenza da el confesarlo, los tradicionalistas no tenemos nada, por impedirnoslo el Decreto de Unificación. No os quepa la menor duda de que los derrotados hemos sido los tradicionalistas, aunque haya quién afirma el triunfo de nuestros principios (...)

España, políticamente, es un conjunto de antiguas nacionalidades con personalidad propia inatacable, con pleno goce de libertades, fueros y privilegios y vinculadas al trono español por vía federativa. La división actual de España, caprichosa y sin razón alguna que la sustente, es obra del liberalismo centralista. El Tradicionalismo reconoce a todas las regiones de España el derecho a gobernarse por sí mismas...”

Ramon Niubó va morir a Sant Fost el 3 de gener de 1952. Quan va ser enterrat, les seves filles li van col·locar, tal com era el seu desig, la seva boina de requeté dins del taüt. Acabava així tota una vida dedicada a defensar els ideals del tradicionalisme.

NOTES

1. Cf. Josep Carles Clemente *“Los carlistas”*. Madrid: Istmo, 1990
2. Carlos Constante *“Episodios tradicionalistas”*. Barcelona: Quintana i Puiggròs, 1883
3. Antonio Pirala *“Anales de la guerra civil desde 1843 hasta el fallecimiento de Alfonso XII”*. Madrid, 1892, vol.II, p. 449
4. Arxiu de la Cartoixa. Manuscrit *“La verdad desnuda sobre lo ocurrido en la Conreria de la Cartuja de Montalegre”*, por M.Cantaclaro, Badalona, 10-VIII-1869
5. Servicio Histórico Militar. Inspección General de Carabineros. Exp: Mollet, José Casalis, 5-8-1869. 2S,4D, legajo 81 (facilitat per J.F.Toledano)
6. X. i F.Pérez *“Sant Fost, història d'un poble”*. Sant Fost:Ajuntament, 1990, p.117-124
7. Jaume Rifà. *“Una mica d'història del poble”*. Argentona: Aixernador, 1983, p. 50-52
8. Arxiu Municipal de Sant Fost (AMSF). Instàncies de 1916.
9. “Vallés” núm. 230, 25-3-1945, p.4, (Hemeroteca Municipal de Granollers)
10. AMSE AMSF. Caixa 5, Llibre d'actes 1946-49, folis 33-34
11. “Vallés”, núm. 305, 6-10-1946, p. 6 (Hemeroteca Municipal de Granollers). Agraeixo la col·laboració sobre el Duc de Madrid donada per Lluís Ferran Toledano. «Amb les despulles dels 9 afusellats fou enterrat també un carlí de cognom Mas, que estiuejava a Sant Fost a primers de segle».
12. Convocatòria de l'Aplec carlista de 1972. (Facilitat per Joaquín Cubero Sánchez)

13. Butlletí "*Partido Carlista-Cataluña*" número 3, 1972. Joaquín Cubero Sánchez, aleshores jove militant carlí, va assistir a aquest aplec de 1972; agraeixo la seva col.laboració i informació.
14. Testimoni de Mn. Daniel Monserdà, 8-10-1998
15. Joaquín Cubero Sánchez. "*Los cursos de la Juventud Carlista. Análisis de una década (1964-1974)*". Fulletó editat el juliol de 1997.
16. Entrevista a les seves filles Margarida (n.1911) i Remei (n.1919) Niubó Saleta, el 17 de gener de 1996 i el 16 d'octubre de 1998.
17. *El Correo Catalán*, 18-1-1952. "Esbozo de la noble figura de un luchador incansable, Ramón Niubó Aymerich", per Raül de Montcada.